

Prof. dr hab. Bożena Matyjas

Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Moniki Anny Kiszki nt. „Mity dotyczące dziecka i dzieciństwa. Studium socjopedagogiczne” napisanej pod kierunkiem prof. UAM dr hab. Katarzyny Segiet w Zakładzie Pedagogiki Społecznej na Wydziale Studiów Edukacyjnych w Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Uwagi ogólne

Problematyka dziecka i dzieciństwa stanowi ważny obszar analiz teoretycznych i badań empirycznych w pedagogice jako nauce o wychowaniu, lecz przede wszystkim w pedagogice społecznej. Zainteresowanie pedagogiki dzieckiem i jego dzieciństwem wynika z faktu, że ten okres rzutuje na kolejne etapy rozwojowe. Jest to bowiem czas decydujący o jakości i wartości życia człowieka dojrzałego. Dlatego też w pedagogice społecznej okres dzieciństwa traktowany jest jako ważny etap w życiu człowieka, wskazuje się tutaj na wspieranie dziecka w jego holistycznym i wszechstronnym rozwoju. Dziecko traktowane jest podmiotowo, co oznacza, że uznaje się jego wartość, godność, przysługujące mu prawa, własną aktywność, sprawczość dotyczącą jego rozwoju i nabywania kompetencji społecznych. Można podkreślić, że pedagogika społeczna akcentuje nowy status dziecka, jego miejsce w strukturze społecznej, w tym jego własną działalność i partycypację społeczno-kulturową, a więc czynniki ważne dla procesu stawania się dojrzałym człowiekiem.

Współczesne badania nad dzieckiem i dzieciństwem można podzielić według różnych kryteriów. Jednym z nich jest podział na badania ilościowe (tradycyjne ujęcie badań, przedmiotowe podejście do dziecka), a także badania jakościowe (współczesne ujęcie badań, dziecko traktowane jest jako podmiot swojego rozwoju, twórca własnej biografii). Prowadzone są także badania łączące te dwa wyróżnione powyżej typy badań. Należy dodać, że badania nad dzieciństwem prowadzi się nie tylko na podstawie różnych paradygmatów metodologicznych, ale także teoretycznych. Ewa Jarosz dowodzi, że większość badań nad dzieciństwem można określić jako tematyczne, prowadzą je konkretni pedagodzy społeczni (także inni reprezentanci nauk społecznych i pedagogicznych) przedstawiając uwarunkowania rodzinne, społeczne, historyczne, edukacyjne, polityczne i inne, a więc społeczno-kulturowy kontekst definiujący dzieciństwo.

Przedstawiona mi do recenzji praca doktorska dotyczy mitów określających dziecko i dzieciństwo w potocznej refleksji osób dorosłych, szerzej mentalności społecznej, na którą miały, mają wpływ czynniki kulturowe, historyczne oraz osobiste decydujące o obrazie dziecka i dzieciństwa. Podjęta w pracy tematyka jest oryginalna, znacząca społecznie i pedagogicznie. Mity dotyczące dziecka i dzieciństwa funkcjonują w życiu społecznym, ich działanie – chociaż ukryte – przynosi często szkodliwe wychowawczo skutki. Dlatego dla pedagogów ważne jest odmitologizowanie myślenia o dziecku i dzieciństwie aby zmienić społeczny wizerunek dziecka, nie krzywdzący i bagatelizujący, lecz traktujący je podmiotowo, jako współobywatela oraz partnera osoby dorosłej.

Wartość merytoryczna pracy doktorskiej mgr Moniki A. Kiszki wydaje się być znacząca dla pedagogiki – dziecko i dzieciństwo ujęte tutaj zostały interdyscyplinarnie oraz wielowymiarowo. Przedstawione mity dotyczące dziecka i dzieciństwa stanowią klucz do współczesnego rozumienia dziecka i podstawę do zmiany myślenia społecznego (na korzyść) o jego wartości, godności, prawach, szacunku, autonomii. Warto podkreślić także znaczenie recenzowanej pracy w aspekcie metodologicznym, ponieważ ma ona charakter badań ilościowych (dominujące) oraz badań jakościowych. Połączenie obydwu typów badań wydaje się być trafne i zasadne dla zbadania podjętej w pracy problematyki.

Uwagi szczegółowe

Praca stanowi obszerne kompendium wiedzy o dziecku, dzieciństwie, myśleniu mitologicznym w pedagogice; całość złożona jest z dwóch części: pierwsza składa się z trzech rozdziałów, dotyczy mitu – dziecka, dzieciństwa w ich interdyscyplinarnym i wielowymiarowym ujęciu; część druga ma charakter empiryczny, to autorski projekt badań, na który składają się cztery rozdziały. Na końcu znajduje się bibliografia oraz aneks. Całość liczy 556 stron. Analiza spisu treści wskazuje na dobrą logikę przedstawienia tematu pracy w sposób wieloaspektowy, interdyscyplinarny, interesujący poznawczo i metodologicznie.

W części pierwszej zamieszczone zostały trzy rozdziały, każdy złożony jest z wielu podrozdziałów. Wszystkie napisane zostały według podobnej, przejrzystej struktury: na początku znajduje się wprowadzenie, a na końcu podsumowanie. Jest to w mojej ocenie dobry „zabieg” merytoryczny wprowadzający porządek w omawianych kolejno treściach. Trzy rozdziały w części pierwszej to teoretyczne, naukowe przedstawienie podjętej w pracy tematyki. W rozdziale pierwszym pt. „Obecność mitu w narracji społecznej” Autorka w

interesujący sposób wyjaśnia pojęcie mitu, jego strukturę, istotę i mechanizm mitologizacji, syntetycznie charakteryzuje wybrane koncepcje mitów i mitologii (C. Levi- Straussa, E. Cassierera, M. Eliadego, R. Barthensa), prowadzi rozważania naukowe odnoszące się do współczesnych koncepcji mitu, obecności mitu w przestrzeni pedagogiki oraz roli mitu w kształtowaniu rzeczywistości społecznej. Na szczególną uwagę zasługują rozważania ważne dla pedagogiki jako nauki o wychowaniu człowieka, dotyczące opisu mitów rodzinnych jako szczególnego typu mitów pedagogicznych. Autorka podkreśla tutaj, że mity rodzinne przekazywane są z pokolenia na pokolenie, niektóre są fałszywe, krzywdzące dla dziecka, ale rodziny – poszczególni ich członkowie – je uznają i stosują w codziennym życiu i wychowaniu dzieci. Są to często podświadome schematy pomagające rodzinie budować własną ochronę psychologiczną przed zagrożeniami świata zewnętrznego, pomagają także zachować stałość oraz integralność rodziny. Mity, jak podkreśla Autorka pracy, to specyficzny rodzaj sił działających w rodzinach, który sprawia, że cele jednostkowe zostają zawieszane na rzecz wspólnych dążeń. W tym miejscu należy powiedzieć, że mity mogą mieć także charakter pozytywny, umacniają więzi rodzinne. Nie zawsze mają one jednak pozytywny wpływ na poglądy i zachowania rodziców wobec dzieci, ze względu na to, że wiele mitów dotyczących dziecka, dzieciństwa jest fałszywych, co przekłada się na nieprawidłowe oddziaływanie na dziecko.

Rozdział pierwszy zawiera wyczerpującą wiedzę dotyczącą mitu, jego treści i roli we współczesnym świecie społecznym, pedagogicznym. Autorka w logiczny, uporządkowany sposób prowadzi merytoryczną dyskusję w zakresie obecności mitu w narracji społecznej. Treści tutaj się znajdujące stanowią wprowadzenie do kolejnego rozdziału – drugiego – charakteryzującego dzieciństwo jako zjawisko i zmieniającą się kategorię psychospołeczną.

W rozdziale drugim, w sposób interdyscyplinarny, wielowymiarowy przedstawiona została problematyka dzieciństwa w aspekcie historycznym, socjokulturowym, psychologicznym, antropologicznym oraz pedagogicznym. Rozważania Autorki napisane zostały na dobrym poziomie merytorycznym, z dobrą znajomością dostępnej – polskiej i zagranicznej – literatury. Na początku przedstawione zostały definicje dzieciństwa, dziecka. Autorka syntetycznie, ale i refleksyjnie odniosła się do wyjaśnienia pojęć: dziecko i dzieciństwo w ujęciu wielu polskich autorów. Odniosła się tutaj do różnych interpretacji tych dwóch kluczowych dla pracy pojęć. Są to obszernie i ciekawe poznawczo rozważania. W interesujący poznawczo sposób opisana została problematyka związana z historią dziecka i dzieciństwa oraz odkrywcami dzieciństwa (J. J. Rousseau, J. Lock, J. Korczak). Widoczna jest tutaj dobra

znajomość tej problematyki i literatury naukowej, poglądów naukowców, badaczy zajmujących się dzieckiem i dzieciństwem w aspekcie historycznym. Dobrym merytorycznie zabiegiem było przedstawienie idei dotyczących dzieciństwa, jego postrzegania w perspektywie historycznej w ujęciu tabelarycznym (s.122-123) w formie autorskiego podsumowania na ten temat.

Kolejnym wymiarem opisu dzieciństwa jest podejście socjokulturowe, które Autorka szeroko przedstawiła w kolejnym podrozdziale rozdziału drugiego. Są to niezmiernie ważne rozważania, zwłaszcza dla pedagogiki społecznej, gdzie dziecko rozpatrywane jest jako członek grupy społecznej czy też mniejszości etnicznej. Ważne jest tutaj także odniesienie dziecka, jego dzieciństwa do szkoły.

Inny wymiar dzieciństwa opisywany przez Autorkę to dzieciństwo jako okres rozwoju i dorastania w dyskursie nauk psychologicznych. W psychologii, zwłaszcza psychologii rozwojowej okres dzieciństwa – tak jak i w pedagogice – skupiony jest głównie na tym okresie życia człowieka, który decyduje o tym, kim dziecko stanie się w przyszłości. To właśnie w tym okresie rozwojowym kształtują się wszystkie sfery życia / osobowości. Psychologia wymienia i charakteryzuje wszystkie fazy życia człowieka, w tym oczywiście dzieciństwo. Autorka, z dużą erudycją przedstawia tutaj różne koncepcje psychologiczne uznanych badaczy, które ważne są także dla rozumienia pedagogiki jako nauki o wychowaniu.

Równie interesujące poznawczo są rozważania Autorki przedstawiające perspektywy i transformacje naukowego zainteresowania dzieckiem i dzieciństwem w naukach pedagogicznych (piąty podrozdział rozdziału drugiego). Jest to dobrze skonstruowany tekst, w którym podkreślone zostało interdyscyplinarne podejście do badań nad dzieciństwem. Autorka przedstawiła tutaj zostało współczesne podejście pedagogiki do dziecka, dzieciństwa, badań dotyczących tych kategorii, które prowadzili lub prowadzą polscy pedagodzy. Zapoznajemy się tutaj z ich rozumieniem dzieciństwa, jego obrazami oraz uwarunkowaniami kształtującymi dany, konkretny obraz, wizerunek dzieciństwa. Autorka prowadzi dyskusję w sposób uporządkowany, kompetentny, ciekawy merytorycznie.

Rozdział drugi kończą rozważania dotyczące stanu badań nad dzieciństwem. Poruszone tutaj kwestie dotyczą: historii dzieciństwa, antropologii kulturowej, dzieciństwa w Europie oraz kultury dziecięcej. Autorka słusznie podkreśla, że współczesne ujmowanie dzieciństwa nie powinno być postrzegane jako konstrukt społeczny, stanowiący konglomerat oddziaływań,

kultury, religii oraz społeczeństwa, lecz jako indywidualny świat każdego dziecka. Zasadna więc wydaje się – głównie dla pedagogiki – refleksja nad miejscem dziecka w społeczeństwie oraz kreowanie możliwych przestrzeni dla dzieciństwa, a także zwracanie uwagi na różnego typu zagrożenia dzieciństwa.

Rozdział drugi, tak jak i pierwszy to kompendium wiedzy o dziecku, dzieciństwie, jego definicjach, interpretacjach, różnych podejściach do okresu dzieciństwa. Podkreśla się tu duże znaczenie tego okresu dla dorosłości. Napisany został z dużym znanstwem omawianej problematyki, co jest widoczne m. in. w źródłach na podstawie których został opracowany tekst.

W części teoretycznej, stanowiącej naukowe wprowadzenie do badań autorskich znajduje się także rozdział trzeci pt. „Dawne i nowe mity o dziecku i dzieciństwie na tle pojęć, koncepcji i teorii psychospołecznych”. Poruszona tutaj przez Autorkę problematyka dotyczy: najstarszych postaci mitu o dziecku i ich dziejach, współczesnej mityzacji rzeczywistości dziecięcej i jej oddziaływania na rzeczywistość społeczną, dziecka i nowych zagrożeń współczesnego świata, nowego oblicza mitu XXI wieku oraz klucza do rozumienia dziecka – praw i godności dziecka. Interesujące poznawczo, ale i porządkujące wiedzę na temat mitów dzieciństwa jest wyróżnienie i opisanie przez Autorkę różnych mitów na temat dziecka i dzieciństwa czy scharakteryzowanie dziecka jako przedmiotu w koncepcji psychologii behawiorystycznej. Na uwagę zasługuje tutaj opisanie sposobu i postrzegania dziecka i dzieciństwa przez Janusza Korczaka. Autorka uczyniła to kompetentnie, przytoczyła poglądy tego wybitnego pedagoga dotyczące dziecka, jego wychowania, przysługujących mu praw.

Kolejne zagadnienia omówione w rozdziale trzecim to pajdocentryzm jako mit pedagogiczny i społeczny; współczesne mityzacje rzeczywistości dziecięcej i ich oddziaływanie na rzeczywistość społeczną. Autorka podkreśliła tutaj, że w zasobach potocznej wiedzy nadal obecne są mity, których częstymi przejawianymi są negatywne zjawiska, powodujące liczne trudności w wychowaniu dzieci. Pedagogika powinna je więc diagnozować i starać się pomagać w ich przezwyciężaniu. Autorka pracy wyróżniła te mity i je scharakteryzowała, co wydaje się cenne dla pedagogów teoretycznie i empirycznie zorientowanych.

Interesujący poznawczo jest także opis nowych zagrożeń współczesnego świata oraz nowych oblicz mitu XXI wieku, które stanowią często źródło zagrożeń dla zdrowia, życia oraz prawidłowego rozwoju funkcjonowania dziecka. Omawiane tutaj kolejno zagadnienia

napisane zostały na dobrym poziomie merytorycznym, widoczna jest duża wiedza Autorki o owych zagrożeniach, m. in. o traktowaniu dziecka jako podmiotu ekonomii (konsumpcja, reklama skierowana do dzieci) czy też globalizacji; w tym mass mediach odgrywających w życiu dziecka ogromną rolę. Opisane tutaj zagadnienia stanowią kompendium wiedzy o czynnikach, procesach zagrażających prawidłowemu rozwojowi i wychowaniu dzieci.

Inne zagadnienia poruszone w rozdziale trzecim obejmują: charakterystykę rodziny w kontekście rozwoju i bezpieczeństwa dziecka, socjalne problemy dzieciństwa, oddziaływanie mediów na dziecko i dzieciństwo. Rozważania tutaj zawarte stanowią cenne i wyczerpujące informacje dotyczące wyróżnionych wyżej zagadnień. Autorka – w oparciu o profesjonalną literaturę przedmiotu – szczegółowo omawia kolejne obszary, czyni to w sposób rzetelny, syntetyczny i wszechstronny. Interesujące poznawczo są rozważania dotyczące praw i godności dziecka. Sięgnięto tutaj do wielu materiałów źródłowych, zwłaszcza do Konwencji o prawach dziecka. W założeniach pedagogiki (także społecznej) podkreśla się stworzenie dzieciom warunków do przeżywania okresu dzieciństwa w sposób godny, na ich własnych zasadach, z poszanowaniem ich wszystkich praw, oraz zrozumieniem czekających je wyzwań i zagrożeń. Jak podkreśla Autorka, konieczne jest, aby dorośli wyzwolili najmłodszych z wszechobecných krępujących więzów własnych oczekiwań na rzecz radości oraz swobody, co jest warunkiem autentycznego przeżywania dzieciństwa (s.266). Słuszne jest zatem stanowisko Autorki wskazujące na takie traktowanie dziecka, aby mogło się ono rozwijać w sposób dla niego adekwatny, korzystny indywidualnie, ale i społecznie.

Podsumowując część pierwszą, teoretyczną należy stwierdzić, że tworzy ona bardzo dobrą podstawę do dalszych rozważań. Jest to znakomite naukowe wprowadzenie w podjęty przez mgr M.A. Kiskę temat rozprawy. Widoczna jest dobra znajomość literatury przedmiotu i jej umiejętne/elokwentne wykorzystanie. Rozważania zawarte w trzech rozdziałach reprezentują wysoki poziom merytoryczny.

Przechodzę do oceny drugiej części rozprawy – empirycznej, w której znajduje się autorski projekt badań. W skład tej części wchodzi cztery rozdziały: pierwszy to metodologiczne podstawy badań własnych, drugi zawiera socjopedagogiczną diagnozę mitów dziecka i dzieciństwa w opinii dorosłych w badanym rejonie, rozdział trzeci dotyczy prawd, mitów i zagrożeń dziecka i dzieciństwa w wypowiedziach osób dorosłych, natomiast rozdział czwarty obejmuje propozycje działań społecznych wspierających ważność miejsca dziecka i dzieciństwa w społeczeństwie i w rodzinie w ujęciu pedagogiki społecznej – w zamyśle Autorki rozważania tutaj zawarte zostały nazwane – „zamiast zakończenia”.

Jeśli chodzi o rozdział metodologiczny to zawiera on wszystkie elementy stosowane w środowiskowych badaniach pedagogicznych; scharakteryzowano tutaj badania własne przedstawiając ich przedmiot, cele oraz problemy. Prawidłowo sformułowane zostały problemy badawcze: cztery główne i wynikające z nich problemy szczegółowe. Wynikają one bezpośrednio z wyróżnionych celów badawczych. W założeniach metodologicznych sformułowane zostały także zmienne – są one poprawne -wynikają z problemów badawczych. W dalszej kolejności Autorka określiła metody badań - połączenie badań ilościowych, które były przeważające z badaniami jakościowymi. To według mnie bardzo dobry zabieg, ponieważ obydwie typy badań uzupełniały się i pozwoliły na realizację postawionych celów w sposób pogłębiony. Zastosowane w badaniach metody i techniki badań były adekwatne do sformułowanych problemów badawczych. Warto dodać, że dobór próby badawczej był celowo-losowy, Autorka krótko scharakteryzowała grupę badawczą, było to 350 osób (260 kobiet oraz 90 mężczyzn); przedstawiono także w tabelach wiek badanych, miejsce pochodzenia, miejsce zamieszkania, wykształcenie, sytuację zawodową, warunki materialne, strukturę rodziny, liczbę osób wspólnie zamieszkujących, stosunek do wiary. Wszystkie te dane były istotne nie tylko w badaniach ilościowych, lecz także w badaniach jakościowych dlatego słusznie przedstawiono właśnie taką tj. rozbudowaną charakterystykę osób uczestniczących w badaniach.

Na koniec rozdziału metodologicznego Autorka przedstawiła (podrozdział czwarty) etyczne aspekty prowadzenia badań, co wynikało z troski i odpowiedzialności za powierzone osobiste treści dotyczące okresu dzieciństwa. To ważny i potrzebny krok w prowadzeniu badań, w których dobrowolne uczestnictwo i zgoda były tutaj kluczowe.

Rozdział pierwszy – metodologiczny napisany został poprawnie, przedstawiono w nim całą procedurę badawczą stosowaną w metodologii badań w pedagogice społecznej. Treści tutaj zawarte są uporządkowane, całość stanowi logiczny wywód wprowadzający do analizy i interpretacji otrzymanych danych.

W rozdziale drugim podjęto temat dotyczący socjopedagogicznej diagnozy mitów dziecka i dzieciństwa w opinii badanych. Składa się on z pięciu podrozdziałów. W pierwszym przedstawiono – na podstawie przeprowadzonych badań - stan wiedzy dorosłych na temat społecznej percepcji dziecka i dzieciństwa; obejmował on charakterystykę terminów dziecka i dzieciństwa, narrację badanych przedstawiającą dziecko jako osobę uczącą się, określenia związane z postrzeganiem dziecka jako wartości rodzinnej i ważnej w życiu społecznym, przedstawianie dzieciństwa w kategoriach wspomnień lub czasu utraconego, szczególnie

docenianego w życiu dorosłym, ujęcie dzieciństwa jako czasu zaspokojenia podstawowych potrzeb rozwojowych dziecka. Otrzymane w badaniach dane odnoszone były do wyróżnionych w metodologii zmiennych niezależnych i poddane opracowaniu statystycznemu. Przedstawiono te zależności w przejrzystych tabelach zbiorczych. Pod tabelami znajduje się merytoryczna interpretacja otrzymanych wyników badań. Jest ona jasna, przejrzysta i uporządkowana. Autorka przedstawia wyniki w sposób interesujący poznawczo, wyczerpujący w odniesieniu do sformułowanych w rozdziale metodologicznym problemów badawczych i wyróżnionych zmiennych. Przedstawiono tutaj wyniki badań ilościowych dodając także odpowiedzi badanych, co tworzy pełniejszy obraz otrzymanych danych na konkretny, zarysowany w szczegółowych problemach badawczych temat.

Podrozdział pierwszy w rozdziale drugim oceniam jako bardzo dobrze napisany pod względem analizy i interpretacji otrzymanych danych. Widoczna jest dobra orientacja Autorki w opisywanych kolejno zagadnieniach – zarówno poznawcza, jak i metodologiczna oraz statystyczna. Treści tutaj zawarte stanowią rzetelny materiał badawczy.

W podrozdziale drugim – empirycznym podjęto zagadnienie poświęcone obecności mitów w obrazach dziecka i dzieciństwa. Tutaj także, jak i w rozdziale pierwszym znajduje się interesująca poznawczo wiedza, którą Autorka przedstawiła w sposób uporządkowany z wykorzystaniem wyników badań ilościowych (odpowiedzi z ankiet) oraz tabelarycznymi zestawieniami układów zmiennych z wykorzystaniem danych statystycznych (test chi-kwadrat, współczynnik siły związku). Analiza i pedagogiczna interpretacja wyników badań na temat zawarty w tytule podrozdziału przedstawione zostały w sposób indywidualny, autorski. Jest to podrozdział napisany na dobrym poziomie merytorycznym.

W kolejnym, trzecim podrozdziale empirycznym scharakteryzowany został obszar badań dotyczący poziomu i treści (zakresu) myślenia mitycznego o dziecku i dzieciństwie w potocznej refleksji osób dorosłych. Analiza i interpretacja otrzymanych wyników badań jest interesująca poznawczo, podkreślono tutaj – w wielu omawianych kwestiach – stanowisko pedagogiki społecznej. Interpretacja otrzymanych danych jest merytoryczna, poparta wynikami statystycznymi. Bardzo ciekawe i uzupełniające treści stanowią przytaczane na dany temat odpowiedzi badanych. Odpowiedzi te dotyczące konkretnych mitów odnoszono do zmiennych niezależnych i szczegółowo były one analizowane i interpretowane. Dla pedagogiki wynikają stąd ważne wnioski – chodzi o nie stosowanie przez dorosłych myślenia mitycznego o dziecku i dzieciństwie i wykorzystania go w wychowaniu własnych dzieci, ponieważ może ono powodować krzywdy – niewidoczne, ale odciskające piętno na całym

przyszłym życiu oraz dobrostanie człowieka dorosłego. Autorka sformułowała ten wniosek po wnikliwej analizie otrzymanych danych, więc wydaje się on cenny dla pedagogiki zorientowanej praktycznie. Chodzi o zwiększenie świadomości rodziców w zakresie wykorzystania mitów dotyczących dziecka i dzieciństwa w procesie wychowania.

Podrozdział czwarty w rozdziale drugim w części drugiej zawiera omówienie zagadnienia dotyczącego orientacji społecznej badanych dorosłych na temat zagrożeń dziecka i dzieciństwa w warunkach permanentnych zmian społecznych, wraz ze świadomością ich przyczyn, skutków i form pomocy. Należy zaznaczyć, że ranga społeczna i pedagogiczna podjętego obszaru badań jest bardzo duża. Diagnoza owych zagrożeń może być pomocna w ich niwelowaniu czy likwidowaniu w procesie wychowania, co ma ogromne znaczenie dla prawidłowego rozwoju, wychowania i edukacji dziecka.

Treści zawarte w wymienionym podrozdziale są bardzo ważne dla pedagogiki. Interesujące poznawczo są wyniki badań konfrontowane ze zmiennymi niezależnymi, które przedstawione zostały nie tylko w opisie merytorycznym, lecz także w zestawieniach tabelarycznych zawierających opisy statystyczne. Bardzo ciekawe dla pedagogów są rozważania dotyczące praw dzieci, ich łamanie przez dorosłych, które dotyczą jednego z obszarów zagrożeń współczesnego dzieciństwa.

Na zakończenie rozdziału drugiego Autorka przedstawiła cenne wnioski z przeprowadzonych badań ilościowych. Wynika z nich, że w postępowaniu badanych rodziców wobec własnych dzieci obecne były mity i myślenie mityczne o dziecku i dzieciństwie. Wśród tych mitów wymieniła pięć: 1) dziecko to posłuszna istota wobec dorosłego, 2) dzieciństwo to czas troski i zabawy, 3) dzieciństwo to raj utracony, 4) dzieciństwo to przystań rodzinna przepełniona miłością i opieką, 5) dzieciństwo to czas dobrobytu. Sformułowane tutaj wnioski są cenne dla rodziców, także pedagogów – podpowiadają w jakich obszarach ich uświadamiać aby potrafili „odmitologizować” myślenie o dziecku, dzieciństwie, które może być krzywdzące dla dzieci, ich wychowania.

Kolejny w części drugiej – empirycznej jest rozdział trzeci zawierający opis prawd, mitów i zagrożeń dziecka i dzieciństwa w wypowiedziach osób dorosłych. Jest to materiał uzyskany poprzez badania jakościowe (wywiad środowiskowy). Przedstawione tutaj narracje stanowią biograficzną wiedzę badanych na temat własnego dzieciństwa, ale także aktualnej rzeczywistości społecznej. Opisane zostały przeżycia, emocje i wydarzenia z życia dorosłego odwołujące się do tego, co indywidualne, ale także wspólne dla wszystkich uczestników życia

społecznego. Jak zaznaczyła Autorka rozprawy – historia każdego z przedstawionych przypadków jest zbiorem osobistych doświadczeń. To w mojej ocenie bardzo ważny materiał badawczy, oryginalny i interesujący poznawczo.

W opisywanym rozdziale – w kolejnych podrozdziałach – poruszone zostały takie zagadnienia jak: dzieciństwo w kontekście wspomnień i przeżyć badanych dorosłych, mity i „myślenie mityczne” w snuciu opowieści dorosłego o dzieciństwie oraz zapatrywania dorosłych na temat szkodliwości mitów wobec dziecka i dzieciństwa oraz wynikających z tego zagrożeń i konsekwencji. Rozważania zawarte w rozdziale trzecim są bardzo interesujące, są pogłębione, ponieważ składają się na nie wypowiedzi badanych uzyskane podczas wywiadu. Autorka rozprawy prowadzi tutaj dyskusję na dobrym poziomie merytorycznym. Na końcu tego rozdziału sformułowała wnioski cenne dla praktyki pedagogicznej, np. takie, że aby dzieci żyły w bezpiecznym świecie, aby mogły się one rozwijać na każdym polu, dorośli powinni dążyć do zdemaskowania mitów oraz wszystkich ich konsekwencji, ponieważ tylko wtedy możliwe będzie widzenie dziecka i dzieciństwa takim, jakie jest obecnie.

Ostatni rozdział części drugiej – czwarty nosi tytuł: „Zamiast zakończenia. Propozycje działań społecznych wspierających ważność dziecka i dzieciństwa w społeczeństwie i w rodzinie w ujęciu pedagogiki społecznej”. W rozdziale tym wyróżnione zostały takie podrozdziały jak: 1) w poszukiwaniu godnych warunków dziecięcego życia i rozwoju – o potrzebie społeczno-edukacyjnych przeobrażeń warunków życia, 2) państwo i instytucje wobec ochrony dziecka i dzieciństwa – możliwości oraz kierunki poprawy jakości dzieciństwa, 3) konieczność proklamowania praw dziecka i ochrony dzieciństwa. Rozważania tutaj zawarte, napisane w oparciu o interdyscyplinarną literaturę przedmiotu, są bardzo ważne merytorycznie, także praktycznie dla pedagogów, rodziców, ponieważ dostarczają wiele ważnych rozwiązań, które pomagają podjąć pożądane działania zapewniające dziecku dobre, szczęśliwe, prorozwojowe dzieciństwo. Autorka rozprawy zaprezentowała tutaj bardzo dobrą znajomość kolejno omawianych zagadnień, dobrze je naukowo argumentowała.

Rozdział czwarty w części drugiej kończą sformułowane przez Autorkę rozprawy refleksje końcowe. Zwrócono w nich uwagę na problem mitów oraz myślenia mitycznego, które stale jest obecne we współczesnym wychowaniu i może się przyczynić do krzywdzenia dzieci. Podkreślono także konieczność zaangażowania osób dorosłych w proklamowanie praw dziecka. Konkluzja Autorki w tym miejscu obejmuje słuszne stwierdzenie, że temat mitów i myślenia mitycznego jest złożony i wielowątkowy, ale w pedagogice społecznej powinien być

podejmowany, aby służyło to ochronie dzieci, podnoszeniu jakości dzieciństwa poprzez ograniczone oddziaływanie mitów i myślenia mitycznego.

Część druga pracy i zawarte w niej rozdziały napisane zostały na bardzo dobrym poziomie merytorycznym, z dobrą naukową argumentacją kolejno omawianych zagadnień. Analiza i interpretacja otrzymanych wyników badań – ilościowych i jakościowych jest bardzo rzetelna, przejrzysta, uporządkowana. Widoczne jest bardzo dobre przygotowanie merytoryczne, metodologiczne, analityczne, a także statystyczne w kolejno omawianych treściach dotyczących podjętej w tytule pracy, jej celach, problemach badawczych. To kompetentna pedagogicznie analiza i interpretacja otrzymanych wyników badań własnych.

Na końcu pracy zamieszczona została obszerna bibliografia, która posłużyła do napisania pracy. Składają się na nią pozycje zwarte, artykuły w pracach zbiorowych, artykuły w czasopismach naukowych, literatura zagraniczna, dokumenty prawne, netografia, strony internetowe. To naprawdę imponujący spis publikacji, z którymi zaznajomiła się Autorka rozprawy i umiejętnie je wykorzystała w swoich rozważaniach.

Do rozprawy dołączony został także aneks, na który składa się autorski kwestionariusz ankiety (skierowany do osób dorosłych – bardzo rzetelnie przygotowany, złożony aż z 65 pytań/zagadnień) oraz propozycje do wywiadu wykorzystanego w badaniach jakościowych. Na samym końcu pracy znajduje się spis tabel (17) oraz spis wykresów (9).

Jeszcze krótko o edytorskiej stronie pracy: wystąpiły drobne błędy literowe, jeden nawet w nazwisku autora jednej z prac (B. Hołyst), ale nie mają one wpływu na pozytywną ocenę całej pracy.

Uwagi końcowe

Przedstawiona mi do recenzji rozprawa doktorska jest wartościowa merytorycznie, interesująca poznawczo, poprawna metodologicznie i w zakresie analizy otrzymanych wyników (badań ilościowych i jakościowych). Stanowi oryginalne rozwiązanie problemu pedagogicznego w aspekcie teoretycznym, naukowym, metodologicznym i empirycznym. Autorka podjęła ważny społecznie i pedagogicznie temat, widać, że świetnie orientuje się w problematyce dziecka, dzieciństwa, mitów społecznych i pedagogicznych. Kompetentnie opisała zagadnienia zawarte w poszczególnych rozdziałach w oparciu o bogatą,

interdyscyplinarną literaturę, dobrze argumentując naukowo omawiane kolejno zagadnienia. To znakomita rozprawa wpisująca się w dyskurs o współczesnym podejściu do dziecka i dzieciństwa w pedagogice, zwłaszcza pedagogice społecznej.

Konkludując stwierdzam, że rozprawa doktorska pani Moniki Anny Kiszki pt. „Mity dotyczące dziecka i dzieciństwa. Studium socjopedagogiczne” spełnia warunki określone w ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku, z późniejszymi zmianami, dlatego też wnioskuję o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów w procedurze nadania stopnia doktora w dziedzinie nauk społecznych w dyscyplinie pedagogika. Wnioskuję także o wyróżnienie w/w rozprawy, ponieważ stanowi ona ważny wkład w rozwój pedagogiki społecznej oraz w znacznym stopniu poszerza wiedzę w zakresie problematyki dziecka i dzieciństwa.

B. Matyjas